

یک اثر ارزشمند روسی دربارهٔ زبان تالشی

محرم رضایتی کیشه‌خاله

پاول ریس (۱۸۶۱-۱۸۳۱م) از نخستین پژوهشگران روسی است که دربارهٔ زبان تالشی شمالی به تحقیق پرداخته است. از مجموعه نوشته‌های او «کلیاتی دربارهٔ ساحل جنوبی دریای خزر» (مجلهٔ انجمن جغرافیایی قفقاز، سال ۱۸۶۴م، شماره ۶) و چند مقالهٔ کوتاه دربارهٔ ایران (روزنامهٔ قفقاز، سال ۵۶-۱۸۵۵م) به چاپ رسیده است. اما مهم‌ترین اثر وی «دربارهٔ تالش‌ها، طرز زندگی و زبان آنها» نام دارد که در شمارهٔ سوم مجلهٔ انجمن جغرافیایی قفقاز، در تفلیس به چاپ رسیده است. در واقع، این رساله اولین تجربهٔ علمی در بررسی ریشهٔ زبان‌های ایرانی در قفقاز است.

ریس در آغاز این رساله، پس از بیان مطالبی مختصر دربارهٔ پیشینهٔ تاریخی تالش‌ها به وصف موقعیت جغرافیایی و مسائل اجتماعی و مردم‌شناختی تالش شمالی پرداخته، و اطلاعات جالبی ارائه داده است که صرف نظر از ارزش تاریخی، از منظر هنری و ادبی نیز قابل توجه است. به سبب اهمیتی که این مطالب می‌تواند پس از گذشت حدود دو نسل (یک قرن و نیم) برای محققان امروز داشته باشد، فراهایی از آن را با تلخیص نقل می‌کنیم:

«به نظر می‌رسد سرزمین تالش گوشهٔ عجیبی از دنیاست. همه چیز در آن زیباست: طبیعت، مردم، خانه‌ها، و حتی حیوانات و... . طبیعت آستارا زیبایی حیرت‌انگیزی دارد. از مرز ایران تا شهر لنکران، جنگل‌های صعب‌العبور، زمین‌های کاملاً مرطوب و مردابی، با فراز و نشیب‌ها و رودخانه‌های متعدد وجود دارند. به سمت غرب و جنوب غربی، پستی و بلندی‌ها به کوه‌های بلند تبدیل می‌شوند و سرانجام در منطقهٔ سبیداژ، رشته کوه‌های بسیار بلندی را مشاهده می‌کنیم. همه‌جا سرسبز است، درختان چند صدساله همراه با پیچک‌ها، انگورهای وحشی و دیگر گیاهان شگفت‌انگیز... . گاه گیاهان چنان به هم نزدیک می‌شوند که گویی در هم تنیده‌اند. سواحل رودخانه‌ها با درختان بلند پوشیده شده‌اند و شاخه‌های درختان روی آب‌ها خم شده، پل‌های طبیعی را بر روی رودها ایجاد کرده‌اند. درختان میوه، نیاز به هیچ مواظبتی ندارند. جنگل‌ها پر از میوه‌های وحشی است که روس‌ها به نوعی از آنها «شیشکا» می‌گویند و شربتی خاص از آن تهیه می‌کنند. همین میوه را در باغ‌ها هم پرورش می‌دهند. امتداد ساحل دریا نیز پوشیده از نیزارهای بلند است.

جنگل‌ها پر از حیواناتی چون اردک، قرقاول، خوک وحشی (گراز)، آهو و غیره است. در سبیداژ حتی گوزن هم یافت می‌شود که به زبان تالشی به آن *viša gó* (گاو وحشی) می‌گویند. حیوانات درنده، مثل شغال، کفتار، گرگ، روباه، پلنگ، و یوز پلنگ به ندرت پیدا می‌شوند.

تالش‌ها حیوانات اهلی هم پرورش می‌دهند؛ از جمله نوعی گاو که مخصوص این منطقه است. این حیوان، قد کوتاهی دارد و زیباتر از گاو معمولی است. شاخ‌های بلند، چشمان براق، و پاهای نازک و قوی، آن را از دیگر گاوها متمایز می‌سازد. حیوانات اهلی این منطقه اندازه‌های چندان بزرگی ندارند. اسب‌ها ضعیف و لاغرند، ولی به چابکی از راه‌های باریکی که دهکده‌های مختلف را به یکدیگر پیوند می‌دهد، عبور می‌کنند. در تالش گوسفند و شتر به ندرت یافت می‌شود.

در فصل تابستان حیوانات اهلی را بدون هیچ مراقبت و نظارتی در جنگل‌ها رها می‌کنند. حیوانات هرچند خیلی دور می‌شوند، ولی با فرا رسیدن غروب به خانه بر می‌گردند. بانوی منزل کنار حصار خانه می‌ایستد و با صدای بلند حیوانات را فرا می‌خواند و آنها یکی‌یکی از جنگل بیرون می‌آیند. اگر حیوانی باز نگشت، به این معنی است که طعمهٔ حیوانات درنده شده است. متأسفانه من خود نتوانسته‌ام شاهد این صحنه شوم. در فصل زمستان حیوانات نزدیک خانه می‌چرند و شب در جایگاه خودشان می‌خوابند.

هوای تالش بسیار گرم و ناسالم است. رطوبت شدید باعث تب و لرز می شود. بخصوص شب ها هوا سنگین و خفقان آور است. در اواسط ماه نوامبر هوا آن قدر گرم بود که همه درخت ها سبز مانده بودند و بعضی از آنها تازگی بهاری داشتند. شب ها همه جا مملو از پشه بود.

اهالی آستارا بیش تر قد متوسط و اندام های استواری دارند، بندرت افراد قدبلند بین آنها دیده می شود. رنگ پوستشان سبز است و اندکی به هندی ها شبیه اند. خطوط چهره آنها مقداری خشن است. زن های تالش زیبا هستند. تالش ها مردمانی آرام، مهمان نواز، بی ریا، و تا حدی راحت طلب اند. اهل جنگ و دعوا نیستند. زندگی تالش ها با توجه به ویژگی های اقلیمی، از دیگر اقوام متمایز است، ولی روی هم رفته آنان پای بند رسوم دیگر مسلمانان هستند.

خانه های تالش ها در جنگل ها ساخته شده است. یک روستای تالشی معمولاً چند کیلومتر طول دارد و هر خانواده دارای یک یا دو خانه است با حصارهای کوتاه و حتی بدون حصار. آنها هیچ وقت درختان جنگل را حتی در کنار منزل خود قطع نمی کنند. خانه های آنها از چوب ساخته می شود، گاهی چوب های ناهموار و کج در گوشه ها به صورت ضربدری چیده می شوند، مثل خانه های روس ها. بیرون و داخل خانه ها گلی است؛ سقف بلندی دارند و پشت بام ها با نی خشک پوشانده می شود. در داخل خانه ها رو به روی درب ورودی، بخاری هایی به شکل کله قند تعبیه شده است. دودکشی وجود ندارد، و دود در اتاق پراکنده می شود. معمولاً دیوارها و سقف خانه ها سیاه است؛ دود از درب ورودی که نسبتاً ارتفاع بلندی دارد، بیرون می رود. این در هرگز بسته نمی شود. خانه های تالشی اغلب پنجره ندارند، ولی به جای آن، یک سوراخ چهارگوش بین بخاری و دیوار، تقریباً چسبیده به کف درست می شود که به کمک درهای چوبی بسته می شود. در منطقه تالش اصلاً شیشه به کار نمی رود. در این خانه ها در طول دیوار از درب ورودی تا بخاری، یک جایگاه گلی برای نشستن ساخته اند. قسمت انتهایی اتاق، بلندتر از قسمت جلویی است. کف خانه ها خاکی است، در دیوارها و سقف، از چوب استفاده می شود.

تالش ها مثل همه مردم مناطق مرطوب، بسیار کم غذا هستند. آنها نان نمی پزند. فقط بعضی از زمین داران پول دار به تأثیر از روس ها شروع به کشت گندم کرده بودند. غذای اصلی تالش ها برنج است که آن را در آب، بدون استفاده از روغن می پزند و به آن «چلاو» می گویند. آنان به ندرت گوشت می خورند ولی گاوهایشان شیر فراوانی دارند که از آن، کره، ماست و انواع لبنیات تهیه می کنند. تالش ها شیر تازه را خیلی دوست دارند. سبزیجات و میوه هم در برنامه غذایی آنان جای مناسبی دارد. مثل دیگر مسلمانان فقط آب و نوشیدنی های غیر الکلی می نوشند، مثل همه آسیایی ها روی زمین با دست، و از ظرف مشترکی که در میان یک سینی بزرگ قرار می گیرد، غذا می خورند.

لباس تالش ها فرق زیادی با لباس تاتارها ندارد. جز این که برخی از آنها از کلاه استفاده نمی کنند. همه تالش ها موی سرشان را می تراشند. برنج می کارند، اما کشت گندم در آنجا خیلی رواج ندارد. آنها باغبان های ماهری نیستند. درختان میوه، از جمله توت بدون مراقبت در جنگل ها رشد می کنند، ولی با این حال، خیلی میوه می دهند. ابریشم در تالش کیفیت مرغوبی ندارد. تالش ها در پرورش زنبور عسل موفق اند. حیوانات اهلی آزادانه می چرند. آنها حصیرها و سبدهای زیبایی می بافند و کار زیاد دیگری انجام نمی دهند».

بعد از این مقدمه که بخش هایی از آن را نقل کردیم، ریس به توصیف زبان تالشی لنکران پرداخته و درباره آن گفته است: «زبان تالشی از نظر دستوری و ریشه کلمات شباهت زیادی به زبان اسلاو دارد. از نظر آواشناسی، مصوت های زبان تالشی شبیه زبان های هندواروپایی است. این مصوت ها در زبان دیگری از مجموعه زبان های ایرانی، در زبان افغانی مشاهده می شود».

ریس برای این‌که آواهای تالشی را دقیق‌تر نشان بدهد، هم از حروف روسی و هم از الفبای عربی استفاده کرده است. به نظر او صامت II تالشی، مانند I در زبان‌های اروپای غربی تلفظ می‌شود. او برای نخستین بار متوجه صامت‌های نرم در برخی از کلمات تالشی شده و آنها را با علامت روسی Ъ نشان داده است.

علی اکبر زاهد، روحانی لنگرانی که خود اهل تالش بود، به دستور نیکولای خانیکوف به جمع‌آوری کلمات، داستان‌ها و قصه‌های تالشی پرداخت. ریس برای نوشتن بعضی از کلمات، از مجموعه‌ای او بهره‌مند بوده است.

ریس برای مطالب خود مراجع زیادی در اختیار نداشته است. ابتدا به دستور زبان تالشی پرداخت و آن را با زبان‌های دیگر (اسلاوی، تاتاری، و...) که شباهت بیش‌تری با آن دارند، مقایسه کرد و سپس فهرستی از کلمات و جمله‌های تالشی را با ترجمه روسی آورد که آنها را از زبان خود تالش‌ها شنیده بود. اکنون به بخشی از مطالب زبانی که ریس در رساله خود بدان پرداخته است، اشاره می‌کنیم:

در زبان تالشی همه اسم‌ها به یک شیوه صرف می‌شوند. صرف اسم، نه با تغییر پایانه، بلکه با افزودن حروف اضافه به ابتدا و انتهای آن صورت می‌گیرد. در اینجا به صرف اسم در زبان تالشی اشاره کرده و هفت حالت را در نظر گرفته است:

حالت نهادی (dâs)، حالت ندایی (yâ dâs)، حالت اضافی (čə dâs)، حالت به‌ای (ba dâs)، حالت مفعولی (dâs)، حالت بایی (dâsi-ku)، و حالت دری (dâsi-da).

در صرف کلمات مختوم به مصوت، در حالت جمع، حرف صدادار حذف می‌شود:

زُؤ = зүа (zua) = پسر K زُوؤن (zuón) = پسرها

حالت اضافی با نشانه چی (čə) ЧЫ مشخص می‌شود و مضاف الیه مقدم بر مضاف است:

چی اُوْدَاللَّه زُؤ = чы авдулла зүа (čə avdullâ zua) = پسر عبدالله.

صفت در ترکیب با اسم، بر آن مقدم می‌شود و افزونه (a) به آخر آن اضافه می‌شود، اما فاقد ویژگی دستوری حالت و شمار است:

چوکِ اَسْبُ چوکا асп (čók-a âsp) = اسب خوب

یُولَ كَه (yül-a ka) = خانه بزرگ

رُوكَ كِژُون (ruk-a kižón) = پرندۀ های کوچک

صفت تفضیلی در تالشی شکل خاصی ندارد. برای بیان تفضیل، صفت تغییر نمی‌کند، بلکه اسم در حالت اضافی قرار می‌گیرد و پایانه صرفی (sa) ca بدان افزوده می‌شود:

ум асп чокэ чей-са (um âsp čóke čey-sa) = این اسب از آن بهترست.

البته، در توصیف و تکمیل حالت اضافی، مطالب و مثال های دیگری نیز آورده است که مسلماً برخی از آنها نادرست است. اریس به دنبال اسم و صفت، انواع ضمائر (شخصی، ملکی، مشترک، اشاره، پرسشی، و موصولی) را با مثال هایی معرفی کرده است. مفصل ترین بخش این رساله، بحث مربوط به فعل است. هرچند خالی از اشتباه نیست، اما نکات ارزشمند و جالب توجهی نیز دارد.

به نظر وی برای صرف فعل ها در زبان تالشی قاعده مشخصی وجود دارد. به افعالی که از این قاعده صرفی تبعیت نکنند، افعال بی قاعده می گویند. از نمونه افعال بی قاعده، بی (bey) бей = بودن، را نام برده، و آن را در زمان ها و صیغه های مختلف صرف کرده است:

۱- مضارع اخباری:

من هستم	âz hestəm	âz гестым	آز هستِم
تو هستی	tə hestəš	ты гестыш	تی هستِش
او هست	av hestə	ав гесты	أو هستی
ما هستیم	ama hestəmón	ама гестымôh	أمه هستِمُون
شما هستید	šəma hestəyón	шыма гестыiôh	شِمَه هستِیُون
آنها هستند	avón hestən	авôh гестын	أوون هستِن

۲- زمان گذشته:

من بودم	âz bim	âz бэм	آز (می) بِم
تو بودی	tə biš	ты бэш	تی بِش
او بود	av (ay) bi	ав(ай) бэ	أو (ای) بی
ما بودیم	ama bimón	ама бэмôh	أمه بِمُون
شما بودید	šəma biyón	шыма бiôh	شِمَه بِیُون
آنها بودند	avón bin	авôh бэн	أوون بِن

۳- زمان آینده ساده:

من می شوم	âz ba bim	âz ба бэм	آز بَبِم
تو می شوی	tə ba biš	ты ба бэш	تی بَبِش
او می شود	av ba bi	ав ба бэ	أو بَبی
ما می شویم	ama ba bimón	ама ба бэмôh	أمه بَبِمُون
شما می شوید	šəma ba biyóm	шыма ба бéiôh	شِمَه بَبِیُون
آنها می شوند	avón ba bin	авôh ба бэн	أوون بَبِن

۴- زمان آینده مرکب:

من خواهم بود	âz (mə)ria bəbəm	âz(мы)ria быбым	آز (می) پیّه بېم
تو خواهی بود	tə ria bəbi	ты ria быби	تی پیّه بی
او خواهد بود	av (ay)ria bəbu	ав (ай)ria быбў	أو (ای) پیّه ببو
ما خواهیم بود	ama ria bəbamón	ама ria бы бамôn	أمه پیّه بېمُون
شما خواهید بود	šəma ria bəbiyón	шыма ria быбіôn	شمه پیّه بییُون
آنها خواهند بود	avón ria bəbón	авôn ria быбôn	أوون پیّه ببون

۵- وجه امری:

بباش	bə-bi	бы-би	ببی
باشید	bə-ban	бы-бан	ببن

۶- وجه ناتمام:

بودن	bēy	бей	بئی

۷- وجه التزامی:

من باشم	âz bə-bəm	âz бы-бым	آز بېم
تو باشی	tə bə-bi	ты бы-би	تی بی
او باشد	av bə-bu	ав бы-бў	أو ببو
ما باشیم	ama bə-bamón	ама бы-бамôn	أمه بېمُون
شما باشید	šəma bə-biyóm	шыма бы-біôn	شمه بییُون
آنها باشند	avun bə-bón	авôn бы-бôn	أوون ببون

به نظر ریس، صرف این فعل شباهت زیادی با صرف فعل در زبان های اسلاو کلیسایی (باستانی) دارد. حرف t (ت) در زمان حال این فعل، خیلی ضعیف تلفظ می شود. افعال گذشته هم در تالشی مانند زبان های اسلاو صرف می شوند.

زمان حال اخباری این فعل، مانند زبان فارسی شکل کوتاهی نیز دارد که مستقلاً به کار نمی رود، بلکه به گزاره می پیوندد و آن را به فعل قابل تبدیل می کند. در شکل کوتاه، برای اول شخص مفرد (им (im)، برای دوم شخص مفرد (иш (iš))، برای سوم شخص مفرد (é) (ē)، برای اول شخص جمع (имôn (imón)، برای دوم شخص جمع (iôn (iyón) و برای سوم شخص جمع (ин (in) می آید. در این صورت، اسم همواره شکل مفرد دارد:

من خوبم	âz čokim	âз чоким	آز چوکیم
تو خوبی	tə čokiš	ты чокиш	تی چوکیش
او خوبست	av čokē	ав чокé	أو چوکیی
ما خوبیم	ama čokimun	ама чокимон	أمه چوکیمُون

شما خوبید	šəma čokiyóm	ШЫМА ЧОКИИОН	شِمَه چُوكِيُون
آنها خوبند	avón čokin	авОН ЧОКИН	أَوُون چُوكِين

ریس پس از صرف این فعل، به صرف افعال باقاعده پرداخته و آورده است: «وجه مصدری در تمام افعال تالشی با -ی́ éй ((ey)) مشخص می شود. زمان حال، مثل زبان های فارسی و تاتاری بر معنی آینده نیز دلالت می کند، اما زمان گذشته فاقد پایانه های صرفی مشخص است. البته، چنین ساختی، با قید فعلی گذشته (صفت مفعولی)، و فعل کمکی «بودن» همراه است. شخص در این افعال، مانند زبان روسی به کمک ضمائر نشان داده می شود. او سپس فعل باقاعده ویندی́ vindéy)) = دیدن، را در چند وجه و زمان صرف کرده است:

۱- مضارع اخباری:

من می بینم	âz vindam	âз виндэм	آز ویندم
تو می بینی	tə vindaš	ты виндэш	تی ویندش
او می بیند	av vinda	ав виндэ	او وینده
ما می بینیم	ama vindamón	ама виндэмон	امه ویندمون
شما می بینید	šəma vindân	шыма виндân	شِمَه ویندان
آنها می بینند	avón vندان	авон виндэн	أَوُون ویندن

۲- زمان گذشته ۱:

من دیدم	âz vindē	âз (мы) виндэ	آز (می) ویندی
تو دیدی	tə vindē	ты виндэ	تی ویندی
او دید	av (ay) vindē	ав (ай) виндэ	او (ای) ویندی
ما دیدیم	ama vindē	ама виндэ	امه ویندی
شما دیدید	šəma vindē	шыма виндэ	شِمَه ویندی
آنها دیدند	avón vindē	авон виндэ	أَوُون ویندی

۳- زمان گذشته ۲:

من می دیدم	âz vinda	âз (мы) винда	آز (می) وینده
تو می دیدی	tə vinda	ты винда	تی وینده
او می دید	av (ay) vinda	ав (ай) винда	او (ای) وینده
ما می دیدیم	ama vinda	ама винда	امه وینده
شما می دیدید	šəma vinda	шыма винда	شِمَه وینده
آنها می دیدند	avón vinda	авон винда	أَوُون وینده

۴- گذشته بعید:

من دیده بودم	âz (mə) vindabē	âz (мы) винда бэ	آز (می) وینده بی
تو دیده بودی	tə vinda bē	ты винда бэ	تی وینده بی

۵- آینده مرکب:

âz (mə) pia bəvindəm	âz (мы) pia бывидым	آز (می) پیه بویندم

یعنی: من می خواهم ببینم. این فعل، مانند آینده مرکب فارسی صرف می شود. در ساختمان این فعل، فقط ИНДӘМ (vindəm) تغییر می کند که وجه التزامی دارد.

۶- وجه امری:

بویند	бЫ-винд	bə-vind	بین
بویندن	бЫ-виндан	bə-vindan	بینید

۷- مضارع التزامی:

آز بویندم	âэ бы-виндым	âz bə-vindəm	من ببینم
تی بویندی	ты бы-винди	tə bə-vindi	تو ببینی
او بویند	ав бы-винды	av bə-vində	او ببیند
آمه بویندمون	ама бы-виндамон	ama bə-vindamón	ما ببینیم
شمه بویندیون	шыма бы-виндаiон	šəma bə-vindayón	شما ببینید
اوون بویندوون	авон бы-виндон	avón bə-vindon	آنها ببینند

۸- وجه ناتمام:

ویندی	виндэй	vindey	دیدن

۹- قید فعلی حال:

اویند	авинд	avind	بیننده

۱۰- زمان گذشته ۱:

ویندی	виндэ	vindē	دید
وینده شی	винда шэ	vinda šē	دیده است

۱۱- زمان گذشته ۲:

دیده بود	vindaš bē	виндаш бé	ویندَشُ بی

وی به دنبال این فعل، ضمن صرف بعضی از فعل های ناقص، اشکال افعال نفی را به صورت زیر توصیف کرده است:

۱- ادات نفی (ni) ни بین ضمیر و فعل قرار می گیرد.

۲- ادات نفی (ni) ни پس از فعل می آید.

سپس فعل (ni-vindey) ни-виндéй = ندیدن، را در وجه ها و زمان های مختلف صرف کرده است که محض نمونه، مضارع اخباری آن را در اشکال فوق نقل می کنیم:

من نمی بینم	âz nima vind	âз нима винд	آز نِیمَه ویندُ
تو نمی بینی	tə niša vind	ты ниша винд	تِی نِیشَه ویندُ
او نمی بیند	av nia vind	ав нiэ винд	اَو نِیَه ویندُ
ما نمی بینیم	ama nimóna vind	ама нiмына винд	اَمَه نِیمَنَه ویندُ
شما نمی بینید	šəma niyóna vind	шыма нiо́на винд	شِمَه نِیَوَنَه ویندُ
آنها نمی بینند	avón nina vind	аво́н нина винд	اَوُون نِینَه ویندُ

من نمی بینم	âz vindam ni	âз виндам ни	آز ویندَم نِی
تو نمی بینی	tə vindaš ni	ты виндаш ни	تِی ویندَش نِی
او نمی بیند	av vinda ni	ав винда ни	اَو ویندَه نِی
ما نمی بینیم	ama vindamón ni	ама виндамо́н ни	اَمَه ویندَمُون نِی
شما نمی بینید	šəma vindân ni	шыма виндâн ни	شِمَه ویندَان نِی
آنها نمی بینند	avón vindan ni	аво́н виндэ́н ни	اَوُون ویندَن نِی

موضوع بعدی رساله ریس، مبحث قید است که به نظر او همه صفات کیفی بدون هیچ تغییری در زبان تالشی قید هم محسوب می شوند:

چوکُ (čök) (čók) = خوب

نِز (niz) (niz) = نزدیک

کُون (kón) (kón) = سنگین

سبکُ (səvək) (səvək) = سبک

او افزوده است قیدهای کمی مثل قیدهای مکان و زمان، هیچ مشخصه ای ندارند. بعد از این مباحث، به حروف اضافه و ربط پرداخته و شواهدی ذکر کرده است. در نهایت، کلام خود را چنین به پایان رسانیده است: «این بود خلاصه دستور زبان

تالشی، چیزی که من توانستم در طول سفرم به سرزمین زیبای تالش جمع آوری نمایم. متأسفانه نتوانستم بیش تر درباره این زبان جالب تحقیق کنم. نوشته های من ثابت می کند که زبان تالشی ریشه در زبان های اسلاو، و هندواروپایی دارد. در زمان های بسیار دور از ریشه خود جدا شده ولی هنوز هم اصالت های بسیاری را حفظ کرده است و از این نظر، بررسی این زبان کهن اهمیت دارد».

بعد از مباحث دستوری، حدود چهارصد و پنجاه واژه تالشی را با آوانویسی روسی و احياناً عربی ضبط و به روسی ترجمه کرده است. این واژه نامه کوچک در حقیقت اولین فرهنگ موضوعی زبان تالشی است. به دنبال این واژه نامه، حدود چهل جمله ساده و مرکب تالشی را با ترجمه روسی آنها آورده است. پایان بخش رساله هم چند دوبیتی است که بدون آوانوشت، به روسی ترجمه شده است. این اشعار را با آوانویسی لاتین و ترجمه فارسی خدمت خوانندگان عزیز تقدیم می کنیم:

چوکِی بَیرِ بَبَانْدُونُ کَاشْتَه کَارْدَیْ   دَئی بَشَانْکَه یُوُونُ گَشْتَه
کَارْدَیْ
هَارُ کِه مِیُون دِی یُووی بَدُ بَهْوَزَه   چِی کِه سُوْتِی بَبِیَه
دَاشْتَه کَارْدَیْ

čoke babər ba bāndun kāšta
kārdey
deyi bašānka yuvun gašta kārdey
hār ki məyun də yuvi bad bəhužə
čay ka sute babia dāšta kārdey

[چه] خوب خواهد بود در کوهستانها زراعت کردن!

همچنین با دوستان نیک قدم زدن!

هر که بین دو دوست سخن ناروایی بگوید،

خانه او را می شود سوزاند (الهی! خانه او بسوزد و خراب شود).

بُوژ اَگِیَه صِیَاَدِ پِی اُو نِی بَبُو   چَشِشُ چِی رَتْکَاهُ سِی اُو نِی بَبُو
اَگَمُ صِدْقِ بَه یَزْدَانِی دُرُسْتُ بُو   مَرَادِ حَاصِلِی دِی اُو نِی
بَبُو

buz agiyya sayyād pi uni babu
čašeš čeratiku si uni babu
agam sədqə[r] ba yazdāni durust
bu
morādə[r] hāsəle di uni babu

صیاد بازگیر [تا زمانی که] پیر نشود،

چشم‌های او از شکار [هرگز] سیر نمی شود.

اگر ایمان تو به خداوند حقیقی باشد،

دیری نمی گذرد که به آرزوی خود می رسی.

بَشَن بُوتَنُ بَه یُووِیمُ سَرُو نُوزِی کِرِنَگَه گَرْدَنِی چَشُونُ

چُو بُوزِی

اَوُولِیو بُوَشُ چی اوستودی مگاردیشُ خُودُ پَرَسْتُونُ بَهَارْدِینُ وَقْتِ

بُوزِی

bəšan butan ba yuvim sarvə nuzi
kərənga gardani čašun ču buzi
uvliyu buš čə ustudi magârdiš
xudparastun bahârdin vaqti buzi

بروید به یارم که چون سرو ناز است، بگوئید

[به یاری که] گردنش چون [گردن] درنا است و چشم‌هایش چون [چشم] باز:

[اگرچه] از اولیا باشی، از استاد [خود] اعراض مکن.

[چرا که] خودخواهان وقتی فریب خواهند خورد.

بُوزِی بِنِنُ بَه پَوُوزِی بی پُو بِنْدُ رُوژِی بَبِی بُوزِی

بِگِیئِمُ خُدُووَأَنْدُ

کَانَه بُوزُونُ هَمَه فَاَنْدِینُ هَمَه فِیلُ کِرْهَه بُوزُونُ بَه هُونَه چُوکِنُ

بُومَانْدُ

buzi binan ba pavuzi be puband
ruži babi buzi bigem xodovând
kâna buzun hama fândin hama fil
kəža buzun ba huna čukin
bumând

به باز نگاه کنید که بدون پای‌بندی در پرواز است.

ای خداوند! روزی می شود که آن باز را شکار کنم؟

بازهای پیر، همه شون زیرک اند و مکار

[اما] بازهای کوچک با خواندن خوب رام می شوند.

کتابنامه

Москва, Талышский язык ,(Б.В.Миллер(1953

Заниски ,Талышинцахь, их образе жизни и языке.(Рисс.П.Ф.О(1855

Кавказского отдела, Русского географического общества, и 3,Тифлис,с1-72

۱- رساله ریس، توسط اینجانب و خانم شهناز محمدزاده به فارسی ترجمه شده و به زودی منتشر خواهد شد. در تعلیقات آن به اشتباهات ریس در موارد مختلف اشاره شده است.

این مقاله در همایش تالش شمالی، که اسفند ماه ۱۳۸۵ در مؤسسه تاریخ معاصر ایران در تهران برگزار شده بود، به صورت سخنرانی ارائه شد.

برگرفته از: وبلاگ "گلبانگ تالشی"